

Az állampolgársági jog közjogi (alkotmányjogi és közigazgatási jogi), illetve magánjogi jellegéről

1. Semmi kétség az iránt, hogy az állampolgárság közjogi (alkotmányjogi) jogviszony adott állam és adott személy között. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy e jogviszony jellegében van-e, illetve legyen-e magánjogi elem, a vizsgálat tárgya csupán az, hogy

a) az állampolgárság fennállásának legyen-e kihatása az érintett személy magánjogi jogállására;

b) az érintett személy valamely magánjogi aktusa, cselekménye kihathasson-e az ő vagy más személy állampolgárságára.

Az állampolgárság közjogi (alkotmányjogi) jellege e kifejezés szélsőségesen túlhajtott értelmében azt jelenti, hogy az állampolgárság megadása, elismerése vagy elvonása felől az állami közhatalom szuverén módon dönt, és pedig teljesen szabad mérlegeléssel. Ennek az értelmezésnek a terméke az olyan jogi szabályozás (vagy jogi szabályozás nélkül folytatott joggyakorlat), amely szerint eljárva az állami közhatalom valamely személytől az állampolgárság elismerését megtagadja, s őt az ország területére beutazni nem engedi, valamint hogy az állam a polgárát az állampolgárságtól megfoszthatja és az állam területéről kiutasíthatja. Az abszolút monarchia korának leáldoztával ez a végleges felfogás csak diktatúrákban fedezhető fel, amelyekben az állampolgárság jogintézményét is felhasználják a politikai ellenfelektől való megszabadulásra, ha valamely okból nem kívánnak velük szemben még ennél is otrombább eszközökhöz folyamodni (internálás, deportálás, koncepciók per, politikai gyilkosság stb.). A demokráciák ezt a koncepciót kivétel nélkül elvetik.

Az állampolgárság közjogi jellegével nem fér össze az, hogy az érdekelt személy (a magánjogi aktusok körén kívül eső) egyoldalú akaratelhatározással szerezhessen állampolgárságot, illetve veszíthesse el azt. Példák: a kérelmére az állampolgársági kötelekből elbocsátott személy pusztán jognyilatkozatával automatikusan visszaszerzi állampolgárságát; az állampolgársági kötelekből való kilépésre vonatkozó nyilatkozat megtétele hatósági aktus nélkül is az állampolgárság elvesztésével jár stb. A közjog számtalan definíciója között egyet sem találunk, amelyből levezethető lenne, hogy egy személy egyoldalú akaratnyilvánításával közjogi jogviszony alanyává tegeye magát. A leginkább klasszikusnak minősülő Ulpianus-féle meghatározás: *ius publicum est, quod ad*

statum rei publicae spectat, természetesen szintén kizárja az ilyen értelmezést. Végtére is, ha az egyén akarattnyilvánításának mindenkori függvénye lenne az állampolgársága, úgy akár naponta kiléphetne az állampolgársági kötelékből és visszatérhetne abba. Egy ilyen nézet érvényesítése az állampolgárság törvényi szabályozásakor oda vezetne, hogy az egyén a számára kényelmetlen kötelességek alól szabadulandó, az állampolgárságát letehetné, s ha honosságának visszaszerzése előnyökkel kecsegtetne, ismét felvehetné azt.

Az olyan okfejtés, amely szerint a személyes szabadság tartozéka az állampolgárság szabad megválasztása, már csak azért sem áll meg, mert az emberek túlnyomó többsége a születésével szerez állampolgárságot (akár a *ius sanguinis*, akár a *ius soli* alapján van szabályozva az állampolgársági jog azokban az államokban, amelyek szóbajöhetnek egy adott személy állampolgársága szempontjából). Az állampolgárság szabad megválasztásának azonban véleményünk szerint is jelentősége van az önjogú személyeknél akkor, amikor egy adott állam állampolgársági kötelékéből ki kívánnak válni. Az állampolgárságnak már érintett erkölcsi tartalmával nem fér össze, hogy az állam kényszerűen bárkit is az állampolgárság bilincsebe verjen. Azzal a jogosultsággal azonban az államnak rendelkeznie kell, hogy a polgára azon akarattnyilvánításához, hogy állampolgárságát fel kívánja adni, az állami akarattnyilvánítás, hozzájárulás csatlakozzék, vagyis szülessen egy olyan közhatalmi aktus, egy olyan engedély, amely az egyén és az állam közötti e közjogi viszony felbomlásával jár. Az emberi szabadság védelmének abban kell kifejezésre jutnia, hogy az állam törvénye a civilizált országok jogából kiolvasható nemzetközi standard szerint határozza meg azokat a feltételeket, amelyeknek fennforgásakor az állampolgársági kötelék felbontását nem tagadhatja meg, illetve amikor az engedélyezést az állampolgári egyenlőségnek a szabadsággal konkuráló elve jegyében meg kell tagadnia.

2. Visszatérve most már arra a fentebb exponált kérdésre, hogy *az állampolgárság fennállásának legyen-e kibatása az érintett személy magánjogi jogállására, az elvi válasz csakis tagadó lehet*, különben ütköznénk azzal az elvvel, hogy az állampolgársági jogviszony közjogi jogviszony.

Nemzetközi összehasonlításban áttekintve ez az elv főleg az alábbi pontokon van megtörve:

a) A tulajdonszerzés és különösen az ingatlantulajdon szerzése. Számos állam törekszik védekezni az ellen, hogy főként a földingatlan és e kategórián belül a mezőgazdasági művelésre alkalmas föld külföldiek tulajdonába kerüljön. Bizonyos mértéken túl ugyanis ez hátrányosan befolyásolhatja az ország élelmiszer ellátását, ellenérzületet válthat ki az ország mezőgazdasági foglalkozású népességéből (pl. mert a földet felvásárolják előle külföldiek, vagy mert lekonnkurrálják a hazai termelőket stb.). A nemzeti ipar védelme érdekében az államok iparkodnak elkerülni, hogy iparvállalatok külföldi tulajdonba jussanak, mert felvásárlásuk azzal a hátsó szándékkal is történhet, hogy versenytárstól szabadulandó azok termelését leállítsák vagy csökkentésék.

A tulajdonszerzési korlátozások (és a hozzájuk csatlakoztatható ún. idegendologbeli jogok korlátozásai) felől a döntés politikai és közelebről

gazdaságpolitikai. Olyan államok, amelyek a piacgazdaságot preferálják, ilyen korlátozásokat nem szoktak életbe léptetni. (Ilyen javaslatot néhány évvel ezelőtt elvetettek pl. Ausztriában, ahol főleg az üdülésre alkalmas földterületeket vásárolták nagy számban német állampolgárok.)

E körben említjük meg, hogy nem kevés állam jogi eszközökkel is iparkodik megakadályozni azt, hogy nemzeti kulturális értékei külföldiek kezébe kerüljenek. Ennek eszközei: ilyen tárgyak külföldi részére elidegenítésének tilalma; a tárgyak külföldre kiszállításának tilalma; e tárgyakra vonatkozóan állami elővásárlási jog biztosítása.

b) Olyan öröklési jogi szabályozás, amely a külföldit az öröklésből kizárja (vagy azzal, hogy helyébe állampolgár örökös lép, vagy ha ilyen nincs, akkor az állam; illetve azzal, hogy a kieső külföldi örökös helyébe közvetlenül az állam kerül). Ennél enyhébb az a megoldás, hogy a külföldi örökölhet ugyan, de az örökség jövedelmét csak belföldön használhatja fel, illetve az örökölt ingóságokat külföldre nem szállíthatja ki.

c) Olyan adóügyi, illetékügyi és vámügyi szabályozások, amelyek a külföldieket az állampolgárokhoz képest hátrányosan megkülönböztetik, s ezzel - bár közvetve - magánjogi státusukat tekintve az állampolgároktól elhatárolják.

d) A munkajogot itt annyiban és feltételesen a magánjoghoz sorolva, hogy az semmiképpen sem a közjogba eső jogágazat, az államok a külföldiek munkavállalását korlátozzák, illetve még akkor is engedélyhez kötik, ha a munkaerőre szükségük van. Az engedélyek határidőhöz kötöttsége, illetve visszavonhatósága révén a külföldi feltétlen hátrányosabb jogi helyzetben van, mint az illető ország állampolgára. Ide tartozik az is, hogy a külföldi diploma nosztrifikálásának jogát és a nosztrifikálás feltételei meghatározásának jogát az államok fenntartják maguknak (hacsak nemzetközi egyezményben nem vállaltak más kötelezettséget), s az, akinek a diplomáját (egyéb végzettségét) nem ismerik el, akkor sem vállalhat diplomához, szakmai végzettséghez kötött munkát, ha munkavállalási engedéllyel bír.

3. Abban a kérdésben, hogy *valamely személy magánjogi aktusának, cselekményének legyen-e kibatása a saját maga vagy más személy állampolgárságára*, a viták jó két évszázada nem jutottak nyugvó pontra. A vitatott problémák különösen a következők:

a) Legyen-e állampolgárság szerzési jogcím a házasságkötés, s ha igen, akkor csak a nő vagy bármely fél javára? E tárgyban az ellenérvek legerősebbje nem elvi, hanem praktikus. Nevezetesen az, hogy adott szituációkban állampolgárság szerzése szándékával ún. névházasságot kötnek. A házasságkötés, mint állampolgárság elvesztési jogcím ellen pedig főleg azzal emelnek kifogást, hogy az illető esetleg úgy veszíti el állampolgárságát, hogy másikat nem szerez, s ezzel a hatalanság nem kívánatos állapotába kerül.

b) Legyen-e állampolgárság szerzési, illetve elvesztési jogcím az utólagos házasságkötés, a szülői elismerés, illetve - bár nem magánjogi cselekmény - az azzal egyenértékű bírói (egyéb hatósági) döntés, amely a szülői mivoltot megállapította? A fő ellenérv itt is az összejátszás az érintettek között

állampolgárság szerzésének, illetve állampolgársági kötelekől szabadulásnak a célzatával.

c) Legyen-e állampolgárság szerzési, illetve elvesztési jogcím az örökbefogadás, különös tekintettel a nagykorú személy örökbefogadására?

Mindezekről e helyütt csak annyit kívánunk leszögezni, hogy humanitárius szempontból kívánatos érvényesíteni a család állampolgársági egységének elvét. Ezt sugallja a Helsinki-i Záróokmány, főleg a családok újraegyesítéséről és a különböző államok polgárai közötti házasságkötésről szóló ajánlásaival. A Záróokmány azonban ezekben a kérdésekben nem hívja fel a szerződő államokat megfelelő állampolgársági szabályok alkotására, hanem csak az érdekeltek kérelmeinek humánus elbírálását, illetve együttélésük lehetőségének biztosítását javasolja. Ugyanakkor a Záróokmány távolról sem szándékozott kizárni azt, hogy a szerződő államok belső jogában az állampolgársági jog a családi kötelék fennállását kedvezményezze, főleg az állampolgárság szerzésénél.

A jelzett magánjogi cselekmények a jogrendnek egy bizonyos féle tagolása szerint családjogiak, ám minden esetre a közjog-magánjog tagolás szerint feltétlenül a magánjogiak közé sorolnak. A hangsúly azonban nem annyira a jogágba illesztésen van, hanem azon, hogy *ezek a cselekmények az egyén szabadságszférájába és ezzel együtt rendelkezési sférájába tartoznak, s az államnak ezekben közhatalmilag beavatkozni nem szabad.* Az állam tehát nem hozhat olyan törvényt, amellyel korlátozza az embert a külföldivel való házasságkötésben, a szülői elismerési jog gyakorlásában, az örökbefogadásban. Ilyen korlátozás mellett nem lehet érv az, hogy ezek a magánjogi (családjogi) aktusok állampolgárság szerzési, illetve elvesztési következményekkel járhatnak.

Az állampolgársági jog közjogi jellegének feltétlenül ellene mondandó az, ha az állampolgársági jog lehetővé tenné olyan magánjogi ügylet kötését, amelynek tárgya az állampolgárság megszerzése, illetve eshetőleg az állampolgári kötelekkel való kiengedés. Ehhez vésszen hasonlít az, ha az állam olyan illeték, illetve díj kifizetéséhez köti az állampolgárság adományozását, vagy az állampolgársági jogviszony megszüntetéséhez való hozzájárulását, amely mértékénél fogva az állampolgárság (állampolgárságból kilépés) árának fogható fel. Lényegileg ugyanez áll arra, ha az állam kiköti: az állampolgárságért folyamodó (attól szabadulni kívánó) személy óvadékot köteles letétbe helyezni.

Az állampolgársági jog közigazgatási jogi jellegéről mondandóknak mindössze annyi, hogy az állampolgársági ügyek intézése a döntéshozatal mozzanataig államigazgatási szerv által és államigazgatási eljárásban történik.

4. Az állampolgárság jogintézményének közjogi, illetve magánjogi jellege, s közelebről az állampolgárság megszerzésének és elvesztésének közjogi, illetve magánjogi cselekményekhez kötése szempontjából a magyar jogban következetességről, egyértelmű tradíciókról aligha beszélhetünk. Ezen állításunk igazolására szolgáljanak az alábbiak:

a) *Az 1879. évi L. törvények* szerint az állampolgárság csak leszármazás, törvényesítés, házasság és honosítás által volt megszerezhető. E jogcímek közül a leszármazás olyan pusztán tény, amelynek a törvény jogviszonyt

létesítő, módosító vagy megszüntető hatást tulajdonított (a mi esetünkben állampolgársági jogviszonyt keletkeztetett). Így a leszármazás közömbös abból a szempontból, hogy közjogi vagy magánjogi jellege lenne.

A törvényesítés családjogi, tehát nem közjogi természetű jogügylet volt a korabeli magyar jog szerint. Ezzel magyar állampolgárnak külföldi nőtől született törvénytelen gyereke nyerhette el a magyar állampolgárságot, és pedig születése időpontjától.

Házasság, azaz szintén családjogi aktus, jogügylet révén csak külföldi állampolgárságú nő juthatott magyar állampolgársághoz.

A honosítás a felhívott törvény szerint vagy a belügyminiszter által kiállított honosítási okirattal vagy az államfő által kibocsátott honosítási oklevéllel történt. Mindkettő közjogi jellegű döntés dokumentálására szolgált, s így a honosítás közjogi jellege nem vitatható. A honosítás jogintézményébe nem vitt magánjogi elemet az, hogy bárkit honosítani csak kérelmére lehetett, mivel egyfelől az ilyen kérelem nem fogható fel magánjogi értelemben vett jogügyleti ajánlatnak, másfelől pedig a kérelem tárgya közjogi jogállás elnyerése. Annak itteni tárgyunkban nincsen jelentősége, hogy a belügyminiszter közjogi, az államfő (király) pedig ún. felségjogi aktussal honosíthatott.

A honosítás intézményébe a törvény annyiban belevitt egy magánjogi elemet, hogy az örökbefogadással nem lehetett magyar állampolgárságot szerezni, de az örökbefogadott kedvezményezett feltételek közötté volt honosítható (belföldön lakás, vagyon vagy keresetforrás hiányában, illetve adózók lajstromába felvetttség nélkül). A családjogi aktust tehát a törvény honorálta.

A törvény szerint a magyar állampolgárság elbocsátás, hatósági határozat, távollét, törvényesítés és házasság által szűnt meg.

Az elbocsátás a belügyminiszter közigazgatási aktusával történt. Az irodalomban nem ritkán "negatív honosításnak" nevezett intézménynek a hajdanimagyar jogban sajátossága volt, hogy az elbocsátás iránti kérelmet béke idején köteles volt a belügyminiszter teljesíteni, ha az illetőnek köztartozása nem volt, s nem folyt ellene büntető eljárás, illetve nem állott végre nem hajtott büntető bírói ítélet hatálya alatt. A katonai szolgálati kötelezettségben álló egyén csak akkor volt elbocsátható, ha a honvédelmi minisztertől elbocsátó oklevelet nyert. Háború esetén elbocsátásnak csak államfői aktussal volt helye. Az elbocsátásnak, mint "negatív honosításnak" közjogi karaktere a honosításnál kifejezetten túl nem szorul bizonyításra.

A hatósági határozat szemérmes nevezett az állampolgárságtól belügyminiszteri határozattal, tehát közigazgatási aktussal történő megfosztásnak, azaz ennek közjogi (közigazgatási jogi) természetébe kétségtelen. Egyetlen esetben volt rá lehetőség; akkor, ha az állampolgár a belügyminiszter engedélye nélkül idegenállam szolgálatába lépett és abból felszólításra meghatározott időn belül nem lépett ki.

Az állampolgárságtól hatósági határozattal való megfosztás jogcímeit az 1939. évi XIII. tc. alaposan megszorította. Megfoszthatók lettek bizonyos politikai illetve deviza bűncselekményeket elkövetők; háború idején az ellenség

támogatása miatt elítéltek; külföldi kormánytól más szervtől politikai megbízatást elvállalók; külföldi politikai szervezetbe belépettek; külföldi politikai szervezet tevékenységében résztvevők. Megfoszthatók lettek végül azok, akik az ország területének elhagyására vonatkozó jogszabályok megszegésével vagy kijátszásával külföldre távoztak.

Távolléttel az 1879. évi L. tc. értelmében csak az veszítette el a magyar állampolgárságát, aki a magyar kormány megbízása nélkül 10 évig megszakítás nélkül külföldön tartózkodott. Ha azonban az illető több lehetséges mód egyikén kinyilvánította, hogy távolléte ellenére magyar állampolgárságát fenn kívánja tartani, úgy a távollétnek ez a joghatálya reá nézve nem állott be. Ezt az 1939. évi XIII. tc. annyiban szigorította, hogy az érdekelt szándéknyilatkozata nem volt elegendő állampolgárságának fenntartásához, hanem ahhoz a belügyminiszter hozzájárulása volt szükséges. A távollét pusztán tényének állampolgárság elvesztési jogcímmé nyilvánítása a korabeli állampolgársági jogban annyiban a közjogi jelleg dominálására vall, hogy végső soron a belügyminiszter államigazgatási aktussal döntött arról, hogy a távollét által az állampolgárság elvesztése bekövetkezett-e.

A törvényesítés családjogi aktusával az a gyermek veszítette el magyar állampolgárságát, akit külföldi honosságú természetes atyja hazája törvényei értelmében törvényesített. Ha azonban a törvényesítés révén atyja állampolgárságát nem nyerte el és a törvényesítés után is Magyarország területén lakott, magyar állampolgárságát megtartotta. A törvényesítés családjogi jellegére fentebb már utaltunk, s így itt nincs róla mit írni.

Elvesztette magyar állampolgárságát az a nő, akinem magyar állampolgárhoz ment férjhez. Az a körülmény, hogy a nem magyar állampolgárhoz férjhez menő nő e családjogi jogüggyellett nem szerzett külföldi állampolgárságot, közömbös volt a magyar állampolgársága elvesztése szempontjából. Viszont az ilyen nőt kérelmére vissza lehet venni a magyar állampolgárok közé, ha férjétől bíróilag elválasztották, házasságát feloldották vagy özvegyiségre jutott (feltéve, hogy valamely magyarországi község kötelékébe felvették őt, azaz illetékességet kapott; illetve azt neki kilátásba helyezték). Visszavétele (visszahonosítása) nem függött az ügydöntő hatóság mérlegelésétől. Az ilyen nő állampolgárságát tehát magánjogi (családjogi) aktussal veszítette el, de kérelmére azt közigazgatási jogi aktussal kötelezően vissza kellett neki adni, ha reá nézve a törvényi feltételek beállottak. Ez esetben egyazon személy állampolgársági jogviszonyát illetően észlelehetjük a közjogi és nem közjogi jellegét együtt.

Az 1939. évi XIII. tc. egy további állampolgárság elvesztési jogcímet kreált, az állampolgárság elvesztését honosítás útján más állampolgárság szerzésével. Ez végtére nem volt egyéb, mint az állampolgárságtól való megfosztásnak egy "szelídebb" változata. Közigazgatási aktusra elméletileg nem volt szükség az elvesztés kimondásához; a gyakorlatban azonban természetesen valamely hatóság megállapító aktusa kellett ahhoz, hogy a megszűnés tényét deklarálja. Ennek az aktusnak a közigazgatási jogi jellege nem vitatható. E törvényi szabálynak sajátossága volt az, hogy visszaható hatállyal léptették

életbe, tehát a magyar állampolgárságot az is elveszítette, aki a törvény hatályba lépése előtt szerzett honosítás révén külföldi állampolgárságot.

b) *A második világháború után* - részletszabályokat itt nem érintve - az állampolgárságot újra kodifikálták az 1948. évi LX. törvényben.

E törvény értelmében a magyar állampolgárság megszerzésének jogcímei

- a leszármazás,
- a házasságkötés,
- a honosítás.

Az 1879. évi törvényhez képest a változás annyi, hogy a jogcímek között nem szerepel a törvényesítés. Ez azonban csak látszólagos különbség, amennyiben a leszármazás által való állampolgárságszerzésnek az új törvényben egyik változata lett az, hogy leszármazással állampolgárságot nyer a magyar állampolgár férfinak házasságból született gyereke, akit az apa teljes hatályú elismerő nyilatkozattal magáénak elismert vagy akinek jogerős bírói ítélettel atyjává nyilvánították. (A törvénytelen gyermek elnevezést a magyar jogból már korábban kiiktatták, s vele együtt a törvényesítés fogalmát is.)

A törvény nem szerepelteti az állampolgárság szerzési jogcímek között az állampolgárság elismerését, amely nem volt egyéb, mint törvényes vélelmen alapuló hatósági megállapítási aktus adott állampolgársági ügyben. Valóban az elismerés nem maga keletkeztette az állampolgársági jogviszonyt, hanem a megállapítási határozat arra vonatkozott, hogy az érdekelt esetében a törvényi feltételek fennállanak, őt tehát az ellenkező bizonyításig magyar állampolgárnak kell tekinteni. Az elismerés intézményesítése a törvényben kétségkívül a közjogiasító célzat felé mutat, abban magánjogi elem nincs.

A törvény szerint az állampolgárság elvesztésének jogcímei:

- a házasságkötés,
- a törvényesítés, az atyai elismerés vagy az atyóság bírói megállapítása,
- az elbocsátás,
- a megfosztás.

Házasságkötéssel az a nő veszítette el magyar állampolgárságát, aki külföldi állampolgár férjével házasságot kötött. A korábbi törvénnyel szemben azonban a házasságkötés következtében a nő állampolgárságát csak akkor veszítette el, ha a házasságkötéssel férje állampolgárságát megszerezte.

A törvényesítés (szülők kutólagos házasságkötése), atyai elismerés vagy atyóság bírói megállapítása révén az a gyermek veszítette el állampolgárságát, aki ezen aktusok valamelyike révén apja külföldi állampolgárságát megszerezte. A törvényesítés családjogi aktusát azért kellett megtartani, mivel ezt több külföldi jog ismert.

Az elbocsátás szabályozása az előző törvényhez képest annyiban változott, hogy a feltételek fennforgása esetén sem volt kötelező az elbocsátás iránti kérelemnek helyt adni, hanem a döntés a belügyminiszter mérlegelési jogkörébe tartozott. Ez a körülmény a közjogi jelleg erősítésére vall.

Az állampolgárságtól való megfosztás a belügyminiszter, illetve az ő előterjesztésére a kormány mérlegelési hatáskörébe került. Az 1939. évi szabályozáshoz mérten feltételei részben szűkültek, részben bővültek. A

bővítések közül a legfontosabbat az új állampolgársági törvény által hatályában fenntartott 1948. évi XXVI. tc. írta elő. E szerint a kormány megfoszthatta állampolgárságától azt a külföldön tartózkodó személyt, aki a kormány felhívására a törvényben előírt határidőn belül nem tért vissza Magyarországra és itt magyar hatóságnál nem jelentkezett. A határozat a megfosztott személy feleségére és kiskorú gyermekére is kiterjedt, ha ezt a határozat kimondotta. A megfosztott személy vagyonát, valamint vele együtt állampolgárságától megfosztott felesége és gyermeke vagyonát el kellett kobozni; e tekintetben tehát nem volt mérlegelésnek helye, a megfosztó határozat kötelezően járulékos következményevolt a vayonelkobzás.

Az 1948. évi állampolgársági törvény az állampolgárság jogintézményének közjogi felfogását erősítette azzal, hogy megszüntetett két olyan állampolgárság elvesztési jogcímet, amelyeken az állampolgár magyar hatóság hozzájárulása nélkül léphetett ki az állampolgári kötelékből. Ám megjegyezve, hogy végső soron magyar hatóság határozott adott esetben arról, hogy e feltételek ténylegesen beállottak-e. E két jogcím: a távollét és az idegen állampolgárságnak honosítás útján való megszerzése. Az akkori kormányzat ezzel is hangsúlyozni kívánta az állampolgársági jog közjogositásának szándékát, bár azt teljes következetességgel nem vitte keresztül, de később erősítette - itt nem tárgyalandó - nem állampolgársági jogi előírásokkal.

c) Az 1957. évi V. törvény értelmében a magyar állampolgárság megszerzésének jogcímei között szerepel a leszármazás, azonban azzal a különleges tartalommal, hogy a *ius soli* elvének beiktatásával és azt cáfolható vélelmekkel kombinálva magyar állampolgárságot szerez az (magyar állampolgárnak kell tekinteni azt),

- aki a törvény hatályba lépése után Magyarország területén született,
- akit ismeretlen szülőktől származó személyként a törvény hatályba lépése után Magyarország területén találtak, ha Magyarország területén nevelkedik illetve nevelkedett.

Mindkét vélelem azonban csak addig áll fenn, amíg az illető külföldi állampolgársága be nem bizonyosodik. Ezzel a születés ténye, amely sem közjoginak, sem magánjoginak nem minősíthető, hanem pusztán tény, állampolgárság szerzési jogcím.

da leszármazással történő állampolgárság szerzésnél a törvény maradéktalanul megvalósítja a nemek egyenjogúságának elvét, mert a gyermek magyar állampolgárságot nyer, ha mindkét vagy bármelyik szülője magyar állampolgár. A nem magyar állampolgár szülő gyermeke is magyar állampolgár, ha másik szülőjének a magyar családjogi törvényen alapuló jogi tények, illetve állami aktusok révén magyar állampolgárt kell tekinteni. Ilyen tények illetve aktusok: a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat; az apaság illetve az anyaság bírói megállapítása; az anyának a gyermek születése utáni házasságkötése. E családjogi aktusok az állampolgárság hatályos jogába is belevittek nem közjogi elemeket.

A honosítás közjogi jellegét már tisztáztuk. Itt térünk ki azonban a honosítás különleges fajtájára, a visszahonosításra, amelyen olyan személyek

honosítása érdentő, akik már voltak magyar állampolgárok. Jogi hatását és közjogi jellegét tekintve a visszahonosítás is honosítás.

A hatályos állampolgársági törvény szerint az állampolgárság csak két jogcímen veszihető el: elbocsátással és megfosztással.

Az elbocsátás az új törvényben is állami-közhatalmi aktussal történik. A szokványosokon túl feltétele az, hogy az elbocsátást kérő - hontalansága elkerülése végett - igazolja külföldi állampolgárságát vagy külföldi állampolgárság megszerzésének valószínűségét.

A megfosztás szintén állami-közhatalmi aktussal foganatosítható. Megfosztani csak külföldön tartózkodó személyt lehet, ha súlyosan vétett az állampolgári hűség ellen vagy súlyos bűncselekmény miatt magyar vagy külföldi bíróság jogerősen elítélte. A megfosztás első feltételének eretszerű meghatározása akkor is kifogásolandó, ha valaki a megfosztás intézményét általában nem utasítja el. Közjogi jellegéről már volt szó.

5. A magyar állampolgársági jogban a szerzési és elvesztési jogcímek történeti áttekintése meggyőz arról, hogy benne a közjogi és a magánjogi (családjogi) elemek mindig is keveredtek, bár különböző mértékben. Ennyiben a magyar állampolgársági jog mindig is belső ellentmondásosságot tükrözött, de lényegileg ennek vagyunk tanúi a külállamok túlnyomó többségének állampolgársági jogában is. Ennek oka abban rejlik, hogy az állampolgárság törvényi szabályozásakor egymással konfliktusban álló elvek ütköznek egymással, s ezeket a konfliktusokat csak kompromisszumok árán lehet feloldani.

Az alapvető ütközés onnan ered, hogy nem jogelv, hanem humanitárius elv értelmében, amint azt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikkelye 1949-ban deklarálta, *minden személynek joga van valamely állampolgársághoz*. Ez egyenértékű azzal, hogy *az állampolgársághoz való jog emberi jog*. Ez az emberi jog azonban adott személy esetében csak akkor érvényesülhet, ha azt őt illetően valamely állam honorálja. Az Egyetemes Nyilatkozat idézett magasztos elve tiszteletet érdemel, ám aligha több, mint a világ valamennyi államához intézett ünnepélyes felhívás e jog lehető tiszteletben tartására. Gyakorlati nem érvényesülését bizonyítja, hogy a világban milliószámra élnek vagy tengődnek emberek hontalanul, állampolgárság nélkül. Az Egyetemes Nyilatkozat e kitétele azoknál releváns, akiknek van állampolgárságuk, mert a Nyilatkozat azt is kimondja, hogy senkit sem lehet állampolgárságától vagy állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.

Ugyanakkor azonban egyetlen állam sem kötelezhető sem nemzetközi jogilag, sem más módon arra, hogy szuverenitásának egy részéről lemondva, állampolgárává fogadjon olyan személyeket, akik más állam polgáraiként vagy hontalanokként születtek, s hogy megtartsa állampolgárai között olyanokat, akik vele a közösséget megtagadták, e szándékukat esetleg az állam joga szerint kriminális módon is kifejezésre hozva. (Önmagát az állam azonban e téren is korlátozhatja.)

Az állampolgárság jogintézményében a közjogi, illetve magánjogi elemek közül valamelyiknek a kizárólagossága csak a közjogiakat illetően merülhet fel, a magánjogiakat illetően kizárt. Az állampolgárság megszerzésének és

elvesztésének olyan törvényi szabályozása abszurdum, amely szerint az egyén magánjogi cselekvőseivel állampolgárságot szerezzen vagy veszítsen el úgy, hogy ahhoz az érdekelt államnak vagy államokban semmi közük ne legyen. A kérdés tehát nem az, hogy legyen-e az állampolgársági jognak közjogi vonása, hanem az, hogy e mellett legyen-e magánjogi jellege is, és milyen mértékig.

Ezen a ponton eddigi fejtegetésünkön túllépve a problémát úgy exponáljuk, hogy *az állampolgárság megszerzése illetve elvesztése mennyiben legyen függvénye az állam közjogi (közigazgatási jogi) akaratelhatározásának, és mennyiben az egyén akaratnyilvánításának.* (A magánjogi illetve családjogi cselekvések az előzőekben azért voltak vizsgálódásaink homlokterében, mert az ilyen karakterű egyéni akaratnyilvánítások nemzetközi összehasonlításban is a leginkább előfordulók az állampolgársági jogban.)

Szerintünk az ENSZ Egyetemes Nyilatkozat imént hivatkozott azon tétele, hogy minden személynek joga van valamely állampolgársághoz, úgy értelmezendő, hogy a születése tényével mindenki szerezzen valamilyen állampolgárságot. Nem értelmezhető azonban úgy, hogy bármely személy igényelhetné valamely államtól, hogy neki kérelmére állampolgárságot adjon. Az állampolgársághoz való jog, mint emberi jog tehát nem teremt igényt arra, hogy külföldi állampolgárságú vagy hontalan személy állampolgárság iránti kérelmét az államnak feltétel nélkül honorálni kell, azaz a kérelem előterjesztése állampolgársági jogviszonyt keletkeztető hatású legyen.

Itt azonban előjön egy világviszonylatban is izgalmas probléma, amely mellett az állampolgársági jog újrendezésekor a magyar jogalkotó nem mehet el megfontolás nélkül. *Ez azoknak a magyar nemzetiségieknek a problémája, akik Magyarországgal szomszédos országokban élnek, ott állampolgársággal rendelkeznek, de azt magyar állampolgárságra kívánják felcserélni.* Előttünk nyilvánvaló, hogy ezeknek a magyaroknak a magyar állampolgárság iránti kérelme nem kaphat ugyanolyan minősítő besorolást, mint az olyan személyeké, akiknek a magyarsághoz nincsen közük. Sorsukat állampolgársági jogi tekintetben nem lehet elintézni azzal, hogy mind az első, mind a második világháború után a kisebbségiek állampolgársági ügye rendezve lett (leginkább az optálás révén), s ami még nyitva maradt, arra nézve kétoldalú egyezmények születtek.

Érzelmi megközelítéssel ezt a komplexumot annyira leegyszerűsíthetjük, hogy már nem is illik rá a komplexum elnevezés. Az ilyen megközelítés eredménye az a tétel lenne, hogy aki magyar, annak jogában álljon Magyarországon megtelepedni, s ha ez jogában áll, akkor meg kell őt illetnie a magyar állampolgárságnak és az abból eredő jogoknak is. Ez a formula jogilag használható, hiszen nemzetköziokmányok biztosítják a kivándorlás jogát és azt a jogot, hogy az ember állampolgárságát megváltoztassa. Semmi jogi akadálya nincs tehát annak, hogy a szomszédos országok magyarjai, ha magyar állampolgárságot akarnak szerezni, éljenek kivándorlási jogukkal, és Magyarországra áttelepülve igényeljék a magyar állampolgárságot. Szándékoltan használtuk az "igényeljük" és nem a "kérjük" igét, mivel éppen abban állana a

szomszédos országokban élő magyarok állampolgársági ügyében az elintézés különossége, hogy önekik az állampolgárságot nem kérik, hanem igényelniük lehetne, ami magában foglalja az illetékes magyar szerv azon kötelességét, hogy az igényt teljesítse, kielégítse, ha annak feltételei bizonyítottak vagy legalábbis valószínűsíthetők (pl. a magyarsághoz tartozás igazolható a felmenők okmányaival, valószínűsíthető a magyar nyelv jó ismeretével).

Egy olyan rendelkezés felvétele az állampolgársági törvénybe, hogy a Magyar Köztársaság elismeri magyar állampolgároknak azokat a magyar nemzetiségű személyeket, akik a szomszédos országokból Magyarországra áttelepülnek vagy ezt a szándékukat kinyilvánítják és záros határidőn belül ténylegesen átköltöznek, lényegileg ugyanolyan teljes értékű megoldás lenne, mint az előbbieken felvázolt, azaz a honosítási igény kötelező kielégítése.

Felesleges papírra vetnünk, hogy egyik javaslatunkkal sem nyúltunk le a probléma gyökeréig, azaz a politikai megoldásig. Egyik javaslatunk sem hártja el azt a veszélyt, hogy egyik-másik szomszédos állam a magyar állampolgársági jognak egy ilyesféle szabályát ürügyül használja a területén élő magyarok zaklatására, kivándorlásra, áttelepülésre készítésére. Ez óvatosságra, tartózkodásra int a közeli jövőben. *Távlatilag azonban a magyar állampolgársági jognak honorálnia kell a szomszédos országok magyarságának a magyar honossághoz való jogát.*

Összefoglalás

A Magyar Köztársaságban napirendre került az állampolgársági jog reformja, az 1957. évi V. törvény helyett új állampolgársági törvény megalkotása.

Az értekezés az állampolgársági jognak azt a kulcsproblémáját vizsgálja, hogy az állampolgárságnak kétségtelenül közjogi intézménye vegithető-e, s ha igen, akkor milyen mértékig magánjogi elemekkel. E kérdés megválaszolása érdekében ebből a nézőszögből elemzi a magyar jogfejlődést az első magyar állampolgársági jogi kodifikációtól (1879) a tanulmány megírásakor hatályos törvény megalkotásáig (1957).